DE GEALLIEERDE BOMBARDEMENTEN OP DINTELOORD

VAN 4 EN 5 NOVEMBER 1944

AD VAN SPRUNDEL

MAART 2019

Aanvullingen versie maart 2019
Op 7 februari 2019 heb ik een gesprek gehad met Piet Prince (92) in zijn appartement te Dinteloord. Ik heb dit gesprek vastgelegd en gecombineerd met de getuigenis van Piet in: "Dinteloord Oorlogsherinneringen" van Gerard van Saarloos uit 1995. Delen van zijn getuigenis zijn verwerkt in deze versie. Van de familie Prince kreeg ik te leen: het Jaarboek 2011 van de Cultuurhistorische Vereniging "Nyen Aenwas van Nassau" Dinteloord en Prinsenland. In dit jaarboek zijn getuigenissen opgenomen van Dinteloorders die niet opgenomen zijn in: "Dinteloord Oorlogsherinneringen" van Gerard van Saarloos. Een deel van deze getuigenissen heb ik ook meegenomen in deze versie.

Foto Voorblad:
Het totaal verwoeste gedeelte van de Westvoorstraat
tussen de N. H. Kerk en de R.K. Kerk
van de website van Anton Bogaarts

Geraadpleegde documenten

De Waterschans 1 – 2015, uitgave van de Geschiedkundige Kring van Bergen op Zoom:

In deze uitgave beschrijft Drs. Ing. R. W. Catsburg de dramatische bevrijding van Dinteloord. Hij maakt daarvoor gebruik van de archieven van de Dinteloordse onderzoeker en verzamelaar J. Verhagen. Daarnaast maakt hij gebruikt van publicaties over de grondtroepen en van de Operations Records Books van de diverse betrokken Squadrons. Bij mijn hoofdstuk: "Dinteloord op 4 en 5 november 1944" zal ik de operationele acties uit dit artikel gebruiken afgewisseld met getuigenverklaringen van de mensen op de grond.

Dinteloord Oorlogsherinneringen ISBN: 90-9008150-X:

Gerard van Saarloos heeft in 1995 zijn herinneringen opgeschreven aan de oorlog en dan met name gericht op Dinteloord. Daarnaast worden ook veel herinneringen van andere Dinteloorders meegenomen. Zijn hoofdstukken: Bevrijding, Zuid-Nederland bevrijd en de lijst van Dinteloorders, die als direct gevolg van oorlogshandelingen, het leven hebben verloren leverden mij waardevolle informatie.

www.liberationroute.com:

Op deze site kan je van diverse plaatsen in Europa een korte geschiedenis horen van de bevrijding. Als je bij: "Locaties" op Nederland klikt verschijnt er een kaart waarop Dinteloord te selecteren is. Die tekst is ook te horen op de zuil bij het Monument op het Raadhuisplein.

Het Dagboek van L.J. Breure:

De heer Breure is hoofdonderwijzer van de Mulo in Steenbergen in die dagen. Bij het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) heb ik zijn handgeschreven dagboek van de laatste 2 maanden van de oorlog doorgenomen en daar aantekeningen van gemaakt.

Doordat hij regelmatig per fiets naar de dorpen in de omgeving gaat om leerlingen of hun ouders te bezoeken of om aan eten te komen is hij goed op de hoogte van de situatie in de streek. Daarnaast gaat hij ook regelmatig, soms met een bekende, richting Bergen op Zoom om daar meer zaken aan de weet te komen.

Het Dagboek van P. Noom:

De heer Noom is de hoofdonderwijzer van de openbare School in Dinteloord. Van zijn dagboek heb ik de dagen 4 en 5 november 1944 doorgenomen.

Drs. Frans van Eekelen: afschrift van de lezing die hij in november 2014 in Dinteloord gegeven heeft.

www.delpher.nl : publicaties in kranten, tijdschriften en boeken;

Er zijn van de afgelopen 75 jaar maar een paar artikelen te vinden in de kranten, waarvan ik gebruik kan maken.

Defensie- en oorlogsschade (1939-1945): Overzicht in opdracht van het project Wederopbouw van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg samengesteld door Elisabeth van Blankenstein. In deel 1 van dit overzicht worden verschillende opsommingen gegeven van algemene oorlogsschadecijfers. Deel 2 biedt een meer specifiek en gedetailleerd overzicht van schade aan gebouwen en onroerend goed in provincies, regio's, steden en dorpen in Nederland.

Het West-Brabants Archief in Bergen op Zoom:

Overlijdensregister 1941 – 1950 van Dinteloord;

Het Archief van het gemeentebestuur van Dinteloord en Prinsenland 1811 – 1950.
Geraadpleegde documenten o.a.;
Stukken betreffende wederopbouw, 1940 – 1961

- Plan tot wederopbouw Gem. Dinteloord; deze tekening van de Planologische Dienst der Provincie Noord-Brabant laat overzichtelijk zien welke panden totaal verwoest of zwaar beschadigd zijn en welke plannen men heeft om het dorp te herbouwen;
- Lijst van te onteigenen panden in de Gemeente Dinteloord;
  De titel van deze lijst kan tot verwarring leiden, het gaat namelijk alleen om de onteigening van het puin en de verdere restanten van opstallen;
- Lijst van totaal verwoeste en onherstelbare woningen in de Gemeente Dinteloord;
  Deze lijst bevat per adres de naam van de eigenaar, de naam van de bewoner en de aard van het gebouw, woning, winkel, café enz;
- Lijst van Schade-rapporten te Dinteloord, met namen, nrs. (kadastraal), bedragen voor schadevergoeding en onteigeningsvergoeding;
- Diverse documenten met regelgeving en voorwaarden, zoals herbouwplicht en nieuwe perceelindelingen;
- Diverse correspondentie tussen gemeente en betrokkenen en de gemeente en instanties met betrekking tot de herbouw.

- Stukken betreffende de huisnummering. De nummering was in die jaren anders dan nu. De gemeente was verdeeld in secties (niet te verwarren met Kadastrale). Woningkaarten met daarop de toenmalige huisnummering en de huidige helpen bij het lokaliseren van een pand.

www.orgelmananton.nl : De website van Anton Bogaarts. Onder "Dinteloord" heeft Anton foto's gezet met commentaar over zijn kinderjaren. Anton heeft tijdens de bombardementen 2 zusjes verloren. De foto's geven een beeld van die jaren door de ogen van een kind.

Jaarboek 2011 van de Cultuurhistorische Vereniging "Nyen Aenwas van Nassau" Dinteloord en Prinsenland.

In dit jaarboek zijn over de gebeurtenissen op 4 en 5 november 1944 getuigenissen opgenomen van de volgende mensen: J. de Visser; Corrie Lentz-Herselman; Cor de Nijs-Korteweg; Henk Slings; Corrie van Drimmelen-Korteweg; Heily Verhagen-Breure; A.M. Wilmink-Noom; Leen Verhagen; Triny Slings-Leest; W. Staal-Bogaarts en J. van Eyck-Bogaarts; Boudewijn, Adriaan (Boud) Slings; Jeanne Koopmans en A.D. de Wit.
Waar ik in de tekst deze mensen noem, verwijs ik naar hun getuigenissen in dit jaarboek.
De andere getuigenissen komen voornamelijk uit: "Dinteloord Oorlogsherinneringen".

Getuigenis Piet Prince.

Ik heb op 7 februari 2019 een gesprek gehad met Piet Prince in zijn appartement te Dinteloord. Ik heb dit alles vastgelegd en gecombineerd met de getuigenis van Piet in Dinteloord Oorlogsherinneringen van Gerard van Saarloos uit 1995.

Inleiding
Petronella Schillemans overlijdt op 4 november 1944 als gevolg van een van de bombardementen van de geallieerden op Dinteloord. Tante Pieta is de zus van mijn moeder Josina (Lucie). Pieta is 34 jaar oud, niet getrouwd en dienstbode. Ze woont waarschijnlijk met haar niet getrouwde broer Marinus en nog niet getrouwde zus Catharina (To) in het ouderlijk huis aan de Galgendijk nr. 7. Tijdens de bombardementen is zij aan het werk op haar werkadres in het hart van het dorp, bij de familie Bogaarts, Oostvoorstraat nr. A14.

Afbeelding 1: Petronella (Pieta) Schillemans

Lucie Schillemans trouwt in 1938 vanuit het ouderlijk huis met mijn vader Cees van Sprundel. Vanaf 1940 woont ons gezin in Bergen op Zoom. Uit mijn jeugd herinner ik (1951) me dat er niet zo heel veel over de oorlog gesproken wordt. Een van de zaken die wel bij mij is blijven hangen is het feit, dat de zus van mijn moeder aan het einde van de oorlog omgekomen is door een bombardement van de Engelsen. Als kleine kinderen maakten we daarvan: ons tante Pieta is gebombardeerd.
Laatstelijk heb ik nog met mijn zus Lia herinneringen op proberen te halen, flarden van die herinneringen heb ik opgeschreven in de onderstaande paar zinnen.
Tijdens de bombardementen zou Pieta hulp aan het verlenen zijn aan vluchtelingen uit de omgeving. Het gebouw waar ze die hulp verleende werd grotendeels vernield. Moeder vertelde er altijd bij dat een oude dame die op de bovenverdieping op een stoel zat het bombardement overleefde en dat ze niks mankeerde. Pieta had verkering of verkering gehad met Klaas. Klaas was van Protestantse huize, een huwelijk met de Katholieke Pieta zat er in het sterk religieus verdeelde dorp Dinteloord in die tijd niet in. Klaas, die timmerman van beroep was, timmerde de doodskist voor Pieta. Klaas is uit verdriet over het verlies van Pieta nooit getrouwd.

Als familieonderzoeker probeer ik de levens van mijn voorouders in de geschiedenis te plaatsen. Dit naast de zaken als geboortedatum, trouwdatum en sterfdatum.
Het overlijdensregister van de Burgerlijke Stand van Dinteloord bevat in de 2de helft van 1944 en in het begin van 1945 zo'n 40 namen van mensen die waarschijnlijk bij die bombardementen zijn omgekomen. Waarschijnlijk, omdat er geen enkele verwijzing is naar de bombardementen en ook

geen adressen. Wat gemeenschappelijk is bij velen van de registraties is de naam van Hielke Gemma de Jong. Hij is de persoon die vele van de aangiftes doet. Uit een van de opmerkingen die Frans van Eekelen maakt bij zijn lezing in 2014, zou je kunnen concluderen dat Hielke een verzetsman was.
Tijdens mijn zoektocht in het overlijdensregister kwam ik ook de naam tegen van Joseph Schillemans 15 jaar oud. Hij is de neef van Pieta, kind van haar ome Marinus de broer van haar vader. De ouders van de jongen sterven binnen een paar maanden na het bombardement. Vanwege de summiere gegevens in het overlijdensregister is op basis daarvan niet te bepalen of dat als gevolg van de bombardementen is.

Afbeelding 2: Herdenkingsmonument op de R.K. begraafplaats in Dinteloord

Het is opvallende hoe weinig er gepubliceerd is in de kranten over deze bombardementen.
In de jaren kort na de oorlog kom je artikelen tegen over het herstel van de schade en dan nog in het bijzondere die van de openbare gebouwen, zoals het Raadhuis, de Nederlands Hervormde Kerk en de Rooms Katholieke Kerk. Soms wordt er in een enkele bijzin iets gezegd over het aantal doden. Er is heel weinig gemeld over de oorzaak en de veroorzakers van alle materieel en menselijk leed in de media.

Het Brabantsch Nieuwsblad, van 15 november 1944, heeft in al die jaren het meest volledige bericht gemaakt over deze tragische gebeurtenissen. (zie afbeelding 7)
In 1994 verschijnt in het Parool een interview met Gerard van Saarloos, 15 jaar in 1944, die zich verbaast over het feit dat er niets gedocumenteerd is over de slachtoffers en hun leed. Als hij daar zelf naar op zoek gaat en met oudere dorpsgenoten spreekt stuit hij op een muur van stilzwijgen. Het lukt hem toch om een boek te maken met getuigenissen over de oorlogsjaren. Dat boek: "Dinteloord Oorlogsherinneringen" verschijnt in 1995.

In 1994 verschijnt het dagboek van de hoofdonderwijzer van de openbare school: de heer Noom. Hij beschrijft op 4 en 5 november zijn ervaringen en emoties, als hij met zijn gezin ondergedoken zit in de kelder bij dokter Westerweel. Over het geallieerde bombardement op zondag 5 november merkt hij op: : "Dit tweede bombardement was een vergissing, dat hebben ze zelfs na enkele dagen voor de radio nog bekend gemaakt. De vliegtuigen waren reeds op weg en dat kon niet meer veranderd worden."
De heer Catsburg schrijft in zijn artikel in De Waterschans dat er zover hem bekend nog nooit een artikel is gepubliceerd op basis van onderzoek van archief materiaal met feitelijke informatie.

Als je nu door Dinteloord loopt kom je een enkele aanwijzing tegen die spreekt over het geallieerde bombardement. Op het oude raadhuis en de Nederlands Hervormde Kerk zijn kleine teksten geschroefd met een tekst over de stichtingsdatum, het bombardement van 1944 en de hersteldatum van die gebouwen.

Afbeelding 3: Plaquette op oude Gemeentehuis

Bij het monument dat in 1984 op het Raadhuisplein is opgericht wordt gesproken over de herinnering aan alle gevallenen. Naast dit monument staat een anderhalf meter hoge zuil met de tekst: "Bevrijd na een bommenregen" Interactief wordt op deze zuil de geschiedenis van de bombardementen gepresenteerd. www.liberationroute.com

Op de herdenkingsmonumenten op R.K. Begraafplaats en op de Algemene Begraafplaats geen woord over de bombardementen.

Dinteloord

Dinteloord is rond 1600 gesticht na de inpoldering van Prinsenland. Ruwweg de polder tussen de Steenbergse Vliet en de Dintel. Het is een voorstraatdorp naar Flakkees model. In het Dinteloordse geval een Oostvoorstraat en Westvoorstraat aan weerszijden van een kreek. Met daar weer achter respectievelijk de Oosterstraat en de Westerstraat. En daarop natuurlijk de aansluitingen met de rest van de wereld. Als je van Noordwest met de klok meegaat, kom je op de kop van de Westvoorstraat eerst de Stoofdijk tegen richting het Volkerak. Haaks op het begin van de Stoofdijk in het verlengde van de Westvoorstraat begint de Havenweg richting Dintelsas. Aan de andere zijde van het havenkanaal evenwijdig de Galgendijk richting de Dintel.
Op de kop van de Oostvoorstraat rechts de Molendijk richting Stampersgat. Helemaal doordraaiend naar zuid begint aan het einde van de Westvoorstraat de Steenbergseweg richting Steenbergen. Dit was in 1944 en ook nu nog het hart van het dorp. Vele van de hier genoemde straatnamen kom je verder in mijn onderzoek tegen als getroffen plaatsen door de bombardementen.

Afbeelding 4: Oostvoorstraat - Kreek - Westvoorstraat

West-Brabant in september en oktober 1944

Op 4 september 1944 wordt het centrum van Antwerpen door de geallieerden bevrijd en het duurt dan echter tot begin oktober voordat het volledige havengebied ten noorden van de stad door de geallieerden bevrijd is.

Al op 3 september doen in Steenbergen geruchten de ronde dat de geallieerden in aantocht zijn. Duitsers en NSB'ers trekken dan overhaast weg met alles wat maar rijden kan en wat vaak in beslag genomen is van de Steenbergenaren. Omdat de geallieerde opmars niet zo snel verloopt als door de Duitsers gevreesd is, keren zij terug en hergroeperen zich. Dit leidt tot een Duitse tegenstand waar de geallieerden niet op gerekend hebben.

De inname van de stad Antwerpen en het havengebied door de geallieerden is een belangrijke zaak voor de geallieerden omdat ze nu een grote aanvoerhaven in bezit hebben. De oevers van de Westerschelde echter zijn nog in Duitse handen. De Westerschelde is de verbinding van de haven van Antwerpen met de zee.

Begin oktober beginnen de geallieerden met wat men later, “De Slag om de Schelde” is gaan noemen. In de eerste week van oktober worden op een aantal plaatsen de dijken van Walcheren gebombardeerd, zodat een groot deel van Walcheren onder water komt te staan. Daarbij vallen vele honderden slachtoffers.

Op 2 oktober rukken de Canadezen vanuit Antwerpen op richting Zuid-Beveland. Al op 6 oktober zijn ze dicht bij Woensdrecht. De Duitsers bieden daar fel verzet. De Canadezen lijden bij Woensdrecht zware verliezen. Uiteindelijk wordt Woensdrecht pas op 16 oktober, na zware artilleriebeschietingen ingenomen. De dorpen Woensdrecht en Hoogerheide lijden hieronder grote schade.

Breure merkt in zijn dagboek op dat de Canadezen rond deze actie wel erg weinig troepen inzetten en daardoor Woensdrecht dan weer in Canadese handen, dan weer in Duitse handen is. Een situatie die erg veel leed veroorzaakt bij de bewoners. Een andere getuige spreekt van jeugdige onervaren Canadese troepen.

Voor Breure en zijn plaatsgenoten duurt het allemaal wel erg lang. Uiteindelijk wordt Steenbergen op 4 november 1944 bevrijd, 2 maanden na Antwerpen. In zijn dagboek dat loopt tussen 3 september en 5 november geeft hij zijn ervaringen en zijn kijk op de gebeurtenissen weer.

Breure is hoofdonderwijzer van de MULO in Steenbergen een school met 200 tot 250 leerlingen. In die laatste maanden van de oorlog echter zijn er soms maar 20 tot 30 leerlingen op school als gevolg van oorlogsdreiging en de kans van inbeslagname van spullen zoals fietsen. Zeker bij kinderen uit omliggende dorpen spelen deze overwegingen een grote rol.

Om de ouders van kinderen ondanks dit alles te stimuleren om de kinderen naar school te sturen, bezoekt hij regelmatig omliggende dorpen om met die ouders te spreken. Dit alles per fiets. Op de momenten dat het niet lukt om de leerlingen weer naar school te krijgen, gaat de school dan maar een paar dagen dicht, soms ook voor langere tijd. Ook voedseltochten worden per fiets ondernomen.

Daarnaast gaat hij, soms met een metgezel, per fiets richting het zuiden, tot Bergen op Zoom om de situatie daar in ogenschouw te nemen en te beoordelen.

Hij beschrijft over de alledaagse zaken, maar ook de haperingen in de stroomlevering en de postbezorging. Daarnaast beschrijft hij de voortgang van de bevrijding door de geallieerden. Niet alleen in Nederland maar ook van elders in Europa en de wereld.

Catsburg stelt dat de Duitsers na de bevrijding van Bergen op Zoom op 27 oktober 1944 in feite verslagen zijn in West-Brabant. De intentie van de Duitsers is nu om de opmars van de geallieerden te vertragen, zodat zoveel mogelijk Duitse soldaten via Dintelsas kunnen ontsnappen richting Dordrecht.

Daarom worden her en der verspreid in de polder groepjes zwaar bewapende Duitse militairen achtergelaten.
Op 30 oktober besluit Breure vanuit zijn huis aan de Wipstraat in Steenbergen naar de Boomdijk (tussen de Welberg en Kruisland) te trekken naar familie. Uiteindelijk zijn daar tientallen mensen verzameld. De Duitsers stellen daar in de buurt veel geschut op. Ze verwoesten de watertoren. Al eerder hebben ze de toren van de Gummaruskerk neergehaald.

Na de bevrijding staan er niet veel hoge gebouwen meer in West-Brabant. Dan gaat het in die tijd vooral om kerktorens, molens en watertorens. De geallieerde aanvallers zagen die objecten als uitkijkposten van de Duitsers en ter bescherming van hun grondtroepen werden die torens aangevallen en vernietigd.
De Duitse verdedigers beschouwden de torens als herkenningspunten en richtpunten voor geallieerde vliegtuigen, dus ook de Duitsers bliezen bij regelmaat de diverse torens op.

Net na middernacht op zaterdag 4 november 1944 zijn de eerste Canadezen bij de Gummaruskerk in Steenbergen. Breure schrijft in zijn dagboek op die dag:
"In de nacht is alle artillerie hier en overdijk vertrokken. Vernomen dat Welberg bij Steenbergen is bevrijd. Vanmorgen een zware aanval op Dinteloord. Engelse jagers werpen bommen. Een groot deel van het dorp gaat in vlammen op. En dat, terwijl er maar een 50-tal Duitsers zitten, die bovendien op de aftocht zijn. Later blijkt, dat er een 50 à 60 mensen bij dit bombardement de dood hebben gevonden. Dit is wel verschrikkelijk e.a. o.i. Volmaakt onnodig."

Naar het einde van de oorlog toe, beginnen ook de mensen in Dinteloord steeds meer van die oorlog te merken. Geallieerde aanvallen op schepen in het Volkerak en Dintelsas. In de buurt van Dinteloord storten geallieerde vliegtuigen neer door Duits afweergeschut en als gevolg van luchtgevechten met Duitse jachtvliegtuigen.
Dag en nacht komen er grote aantallen geallieerde bommenwerpers over. Het Duitse afweergeschut is dan zeer actief. De onrust in Dinteloord neemt toe. De zondag voor de bombardementen vinden er al beschietingen plaats vanuit de lucht op de wegen in en om Dinteloord. Er komen dan ook al enkele granaten neer in het centrum van het dorp. Hoewel die niet veel schade aanrichten, veroorzaakt dat onder de mensen, volgens Leen Verhagen, wel voor veel angst. Diverse mensen uit Dinteloord slaan op de vlucht. De familie Prince verblijft in die week ook op een paar adressen in het dorp. Maar ze vinden het daar niet veilig genoeg, vanwege overkomend granaatvuur en het feit dat er een Duitse batterij luchtafweer opgesteld staat. Daarom gaat vader Prince met de fiets de omgeving af om te kijken of er een veilige plek te vinden is. Uiteindelijk schuilt het gezin Prince kort voor die 4de november vaak in de kelder bij buurman bakker van Dam. In die kelder verblijven dan naast het de gezinnen van Dam, Prince ook Koosje Struyck en haar moeder.. Buren uit de Westvoorstraat, die beschutting zoeken bij elkaar. Kleermaker Prince van nr. B39 en Koosje Struyck die op nr. B40 een snoepwinkeltje heeft. Dus in de kelder onder de bedstee bij van Dam op nr. B38. 13 mensen in een ruimte van 2 bij 5 meter, je kan er wel staan. Meerdere mensen zoeken zo beschutting bij buren of andere dorpsgenoten.

Bewoners van de Oostvoorstraat (nu Raadhuisplein oostzijde) hebben met elkaar achter in de tuin een grote schuilkelder gemaakt. Een gegraven goot van zeven meter lang en twee meter breed. Henk Slings zegt verder over de kelder, dat de wanden opgebouwd zijn uit pakken stro, aan de bovenkant afgedekt met planken en daarop weer stro en grond. Het geheel lijkt zo op een berg grond in de tuin. Aan twee kanten is de kelder voorzien van openingen.

We zaten in de kelder wel veilig voor scherven, zo zegt Henk, maar als er een bom op was gevallen waren we natuurlijk nergens. Gelukkig voor de mensen in de kelder gebeurt dat op 4 en 5 november niet.

Afbeelding 5: Het pand links voor is van bakker van Dam, daarnaast het pand van kleermaker Prince en daar weer naast het snoepwinkeltje van Koosje Struyck

Kort voor 4 november op 2 of 3 november 's avonds trekken er grote colonnes Duitse militairen door het dorp, daar reden ook tanks, vrachtwagens en ander rijdend materieel tussen. Ze komen door de Westvoorstraat, Piet Prince ziet ze vanuit hun huis voorbijtrekken. Er zijn in die dagen berichten dat die Duitse militairen in Dinteloord blijven. Volgens Piet trekken ze verder. Piet vraagt zich nu nog af: kan het zijn dat de geallieerde bombardementen voortkomen uit deze misvatting.

Dinteloord 4 en 5 november 1944
Waar gesproken wordt over het Engelse bombardement op Dinteloord op 4 november blijkt het na bestudering van Robert Catsburg te gaan om een reeks van aanvallen op 4 en 5 november.
Hierna zal ik een stuk van het artikel van Robert Catsburg uit de Waterschans weergeven met daartussen getuigenverklaringen van de bewoners op de grond. Hier en daar heb ik nog lokale kennis van mezelf toegevoegd.

Om 10.00 uur 's morgens van de 4de november stijgen 12 Hawker Typhoon vliegtuigen van het No. 266 Rhodesia Squadron van het vliegveld Deurne net ten oosten van Antwerpen op om 3 observatieposten van de Duitsers aan te te vallen in een dorpje (Dinteloord).
De herkenningscode voor de aanval is "XYN4".
Het gaat om de torens van de Gereformeerde Kerk aan de Steenbergse Weg, De Nederlands Hervormde Kerk aan de Westvoorstraat en de Rooms Katholieke Kerk op de hoek van de Westvoorstraat en de Stoofdijk. De torens staan nagenoeg in een rechte lijn. De onderlinge afstand tussen de torens bedraagt ongeveer 175 meter. Ze vormen het hart van het dorp.
Om ongeveer half elf is de meest zuidelijke toren, die van de Gereformeerde Kerk het eerste doelwit.
Door een voltreffer stort het gebouw in elkaar. 16 raketten hebben doel geraakt, terwijl 16 andere in de nabije omgeving exploderen.
Daarna komt de Nederlands Hervormde Kerk aan de beurt, geraakt door 24 raketten. Ook de Rooms Katholieke Kerk wordt met 24 raketten in brand geschoten. De Havenweg wordt met boordmitrailleurs beschoten.

De dan 17-jarige Toon Bogaarts verliest bij het bombardement zijn ouders, ze wonen in de Oost-Voorstraat. Zijn vader is lood-en zinkwerker en heeft een winkel in huishoudelijke artikelen. Twee nichtjes van Toon komen eveneens om: Annie Bogaarts, 7 jaar oud en haar 3 maanden oude zusje Corrie. Ze zijn tevens de overburen uit de Westvoorstraat. Ook zegt hij dat bij de buren, het gezin Herselman, het niemand overleefd heeft.
Zelf vliegt hij de lucht in en denkt dat hij dood gaat, het schieten houdt niet op. Mensen vluchten het dorp uit, de velden in.

Even voor de aanval van de Typhoons zijn nog 2 geallieerde Squadrons in het luchtruim boven Dinteloord actief. 11 Spitfires van het No. 33 Squadron hebben troepenconcentraties net ten noorden van Dinteloord aangevallen. Ook vallen ze Dinteloord aan, dat blijkt ook uit de getuigenis van de Nederlandse vlieger Jan Linzel.
Het Belgische NO. 349 Squadron is met 11 toestellen opgestegen van hun basis in Maldegem en beschiet rond 10.00 uur posities bij Dinteloord. Ze kunnen niet waarnemen wat ze geraakt hebben.

Gerard van Saarloos woont in zijn jonge jaren aan de Steenbergseweg. Hij ziet een Spitfire op hun huis afkomen, die een projectiel afschiet. Het gezin vlucht de kelder in. Godzijdank vliegt de bom over hun huis heen, ze vluchten de velden in en ploffen neer bij een berg bieten. Van daaruit zien ze de Spitfires rond de Katholieke Kerk scheren. Ze horen kogels en granaten gillen en ontploffen. Later die dag zijn ze op een boerderij met open armen ontvangen.

Het is die dag nog niet gebeurd met Dinteloord. Twee Poolse Squadrons No. 302 en No. 317 zijn die morgen opgestegen van hun basis Sint-Denijs Westrem (nu een deelgemeente van Gent) om met hun Spitfires doelen in Rotterdam aan te vallen.

Dat hebben ze om onbekende redenen niet gedaan. De Squadrons krijgen dan toestemming om hun secundaire doel aan te vallen en dat is Dinteloord.
Tussen 8.30 uur en 10.45 uur komt het No.302 Squadron in actie boven Dinteloord. Ze droppen twaalf 500-ponders en vierentwintig 250-ponders. Die volgens de piloten allen doel treffen
De 6 toestellen van het No.317 Squadron komen wat later tussen 11.40 uur en 13.15 uur. Die gooien vier 500-ponders en drie 250-ponders. Al die bommen vallen in het dorp.
Het dorp is veranderd in een waar inferno. Vele mensen zijn in blinde paniek het dorp uitgevlucht. Grote branden zijn uitgebroken. Achterblijvers proberen met slangen van mensen de branden te blussen De brand bij bakker van Dam in de Westvoorstraat wordt zo geblust. Maar de meeste grote branden worden niet geblust. Zo gaan de Katholieke Pastorie en het Postkantoor verloren. De verontwaardiging onder de Dinteloordse bevolking is zeer groot.

Afbeelding 6: De ruïnes van de Rooms Katholieke Kerk, voor de kerk de restanten van de Openbare School

Rond de middag van die 4de november bereiken de Canadese grondtroepen de brug over de Vliet een paar kilometer ten noorden van Steenbergen. Die is gedeeltelijk stuk. De brug is te passeren voor personen. Als de Canadese troepen de brug passeren en zich verspreiden in de polder blijkt dat de vijand verdwenen is.
Vanuit Oud Gastel trekt een Britse divisie op richting Dinteloord. Ze naderen Dinteloord die dag tot op 1 tot 2 kilometer zuidoost.

De Openbare School aan het begin van de Stoofdijk krijgt een paar voltreffers. Het huis (Havenweg nr. B 68) waarin hoofdonderwijzer Noom met zijn gezin woont, is aan de achterzijde van de woning verbonden met de school. Volgens de dochter van de heer Noom zijn het brandbommen. De school staat in een mum van tijd in brand. Aangewakkerd door de wind verspreidt het vuur zich razendsnel naar de woning. De school en het huis worden volledig verwoest. Van het huis blijven alleen een paar gevels staan.

De dochter van de heer Noom vertelt dat er niets anders opzit dan te vluchten. Het gezin besluit richting Fijnaart te vluchten. Maar de vlucht is van korte duur. Door een bombardement komen ze niet verder dan het huis van dokter Westerweel, verderop aan de Havenweg op nr. B92. Het gezin Noom zoekt dekking in de kelder van de dokter. Het gezin van de dokter heeft daar al dekking gezocht. Ook een Duitse soldaat verblijft even in de kelder, hij doet zich te goed aan een weckfles appelmoes. Even later verdwijnt hij weer. Wat later ontdekt de heer Noom een begin van brand in de wachtkamer. Ze vermoeden dat de Duitse soldaat heeft proberen brand te stichten door een brandende kaars tegen het behang te zetten.*
Later op de dag, bij het invallen van de schemering, ziet de heer Noom een vonkenregen hun kant opkomen. Men besluit veiligheid te zoeken een paar huizen verder in de burgemeesterswoning (Jachtlust). De heer Noom en mevrouw Westerweel blijven die nacht in de dokterswoning om dat huis te bewaken. De anderen verblijven dan in de burgemeesterswoning, die overigens al voor hun komst verlaten is. Het huis van de dokter heeft die nacht geen verdere schade opgelopen.

In de nacht van 4 op 5 november blazen enkele Duitse achterblijvers in Dinteloord nog de watertoren, de restanten van de klokkentoren van de Rooms Katholieke kerk en de molen op. Bij het opblazen van de watertoren komen 4 Duitse militairen om het leven, ze hebben een te korte lont gebruikt.
Ook die morgen komen er weer geallieerde vliegtuigen boven het dorp. Het gaat deze keer op het Franse No. 341 Squadron opgestegen van het vliegveld in Wevelgem. Ze hebben een missie ten noordwesten van Breda. Omdat de kapitein daar geen witte rook ziet, zoals afgesproken, vraagt hij toestemming om de aanval op Dinteloord in te zetten. Met die toestemming lossen de Spitfires hun bommen en beschieten ze met hun boordkanonnen huizen bij de Havenweg en de Molendijk. De dan al aanwezige Britse soldaten waarschuwen de Spitfires rond 9.30 uur met lichtkogels. De aanval stopt. Piet Prince hoort later, dat bij die laatste geallieerde aanvallen met mitrailleurvuur nog 3 Canadese militairen om het leven zijn gekomen.
Voor de zekerheid neemt de Canadese artillerie Dinteloord nog onder vuur. De Canadese genie heeft ondertussen een baileybrug aangebracht over de Vliet, zodat ook voertuigen de Vliet kunnen passeren. De infanterie rukt op richting Dinteloord, ze doet dat via de Stoofdijk, waarna de infanterie het dorp kan binnentrekken. De verwelkoming door de bevolking van de Canadezen is zeer koel.
Als de Canadezen en Britten elkaar 10.25 uur ontmoeten bij de Havenweg wordt de actie als beëindigd beschouwd. Het Britse Bataljon trekt zich terug naar Roosendaal en de Canadezen gaan door richting Dintelsas.

**De huisnummeringen in dit document staan vermeld op de diverse stukken van het Gemeentebestuur, die vermeld staan bij: Geraadpleegde Documenten. Daarnaast is van een aantal personen hun adres te vinden in het telefoonboek van 1943, zie afbeelding 11.*

Rond de middag van 4 november was het gezin Prince vanuit de kelder van bakker van Dam weggevlucht. Uiteindelijk vinden ze die dag onderdak bij de familie Bierings aan de Stoofdijk.
Op 5 november is het gezin Prince verder de Stoofdijk opgegaan, verder van het dorp af. Het dorp staat nog steeds in brand. Ze vinden onderdak bij Piet Vogelaar, beter bekend als lange Piet. Zo rond de middag zien ze de eerste geallieerde militairen, de bevrijders. Ze lopen in één lange rij, met tussen iedere soldaat telkens 5 meter. Ondertussen worden door vliegtuigen de wegen beschoten.
Nu het dorp bevrijdt is keert de familie Prince terug naar hun huis. Het huis van bakker van Dam en hun huis staan er nog. Net aan de rand van de verwoestingen rond de Gereformeerde Kerk.
Het pand van bakker van Dam is tijdens de bombardementen in brand gevlogen. Maar dorpsgenoten hebben in een keten met emmers erger weten te voorkomen. Het huis van Prince is beschadigd door een rondvliegende scherf, die het dak beschadigt. De uitzet van zus Marie en haar verloofde Jan Verhagen is daardoor beschadigd. Er is een begin van brand geweest op het dak. Een attente dorpsgenoot heeft die geblust. De vader van Piet heeft de man daarvoor beloond met een kostuum. Omdat de de werkplaats en de winkel van vader Johannes nog redelijk in tact zijn, kan hij weer snel aan het werk geassisteerd door zijn zoon Piet.

Robert Catsburg schrijft tot slot in zijn artikel in de Waterschans (samengevat):
Dinteloord is verwoest. 50 tot 55 doden. In de dorpskern 85 woningen volledig verwoest, 65 panden zwaar beschadigd*. De meest publieke gebouwen van het dorp zijn geraakt. Drie kerken zijn ingestort, het distributiekantoor, de openbare school, de watertoren, 2 molens, 2 hotels, 2 cafés, 1 lunchroom, het postkantoor en de boerenleenbank zijn vernietigd.
Het gemeentehuis staat nog voor de helft overeind..
Het lijkt erop dat de geallieerden er van uitgingen dat de kerktorens als observatiepost door de Duisters worden gebruikt. De Duitsers zijn echter al op 3 november om 23.00 uur tot algehele evacuatie van de troepen in Steenbergen overgegaan. Piet Prince ziet op een van de laatste avonden voor 4 november grote colonnes Duitse militairen door de Westvoorstraat trekken, vergezeld door tanks, vrachtwagens en ander materieel. De overgebleven Duitse artillerie verschiet de resterende munitie en kiest het hazenpad. Verdere beschietingen van Steenbergen vinden plaats vanaf het Volkerak door Duitse Marineschepen. Er zijn nog maar weinig Duitse achterblijvers in de polder en ook is er geen Duitse artillerie van betekenis meer ten zuiden van de Dintel.
Die kerktorens dienen op dat moment hoogst waarschijnlijk niet meer als observatiepost.
Op vrijdagavond 3 november was het op basis van informatie van Duitse krijgsgevangenen al bekend dat de algehele Duitse aftocht al was begonnen. Je kan zeggen dat de intenties van de Duitsers niet goed ingeschat zijn. De Duitsers trokken zich terug op Dintelsas om uit te wijken richting Dordrecht.
Een bombardement op Dintelsas zou vanuit tactisch oogpunt een logischere actie zijn geweest.
De eerste aanvallen op de kerktorens waren nog redelijk selectief, zo stelt Robert Catsburg. Zelf ben ik van mening dat je daar ook nogal wat kanttekeningen bij kan maken. 3 torens in het hart van een dorp aanvallen leidt tot heel veel bijkomende schade en dat is gebleken. Het waren niet allemaal voltreffers. Later bij de onteigeningslijsten is te zien, dat de straten aan de voet van de drie torens; de Westvoorstraat en de Havenweg zo goed als verwoest zijn. Het Brabants Nieuwsblad van 15 november 1944 meldt: “De Westvoorstraat en de Havenweg brandden geheel uit.” (Afbeelding 7).

**totaal 150 woningen worden totaal verwoest of zwaar beschadigd. Dinteloord heeft volgens het ETIN in 1947: 4344 inwoners, waarvan ca. driekwart = 3258 in de kern Dinteloord woont. Met een huishoudgrootte van 4,5 (CBS) betekent dat er ongeveer 700 huizen in de kern van Dinteloord staan.20% van de woningen is dus totaal verwoest of zwaar beschadigd.*

Mededeelingen Blad

BUREAUX: ROOSENDAAL, MOLENSTRAAT 11 BERGEN OP ZOOM, ZUIVELSTRAAT 39. - Abonnement p. kwart. ƒ 2.75. Franco p. p. ƒ3.73. Per week 21 ct. Per exempl. ƒ 0 05. Adv.prijs: 1 t.m. 20 mm. ƒ 2.60. Iedere mm. meer ƒ0.13. Kabouters 20 wrd. ƒ0.72

Gedrukt op last van het MILITAIR GEZAG door de uitgevers van het

Voor God, Koningin en Vaderland.

Brabantsch Nieuwsblad

Woensdag 15 Nov. 1944 - 4e Jaargang - No. 8

DIRECTIE: J. G. SPEKMAN EN F. J. VAN DER PAS

Nieuw offensief in de Peel

Meyel veroverd. - Geallieerden nog 10 km. van de Duitsche grens

DE geallieerden hebben gisteren in de Peel, ongeveer 25 km. ten Z.O. van Eindhoven, een nieuw offensief ingezet teneinde den saillant op te ruimen, welke de Duitschers ten Westen van de Limburgsche Maas in handen hebben.

Een verschrikkelijkk spervuur uit 400 kanonnen leidde den aanval in; daarna gingen de geallieerden met vlammenwerpers voorwaarts. Binnen twee uur waren zij in de buurt van Weert over de Zuid-Willemsvaart. Verscheidene dorpen konden worden veroverd. Gisteravond stonden de geallieerden op 10 km. van de Duitsche grens en nog steeds duurt de opmarsch voort. Zij staan hier tegenover goede Duitsche troepen, w.o. parachutisten. Gisteren zijn de geallieerden Meyel binnengerukt, dat door den vijand was verlaten.

Patrouille-activiteit.

Voor het overige wordt van het front in Nederland slechts gemeld, dat geallieerde patrouilles iederen nacht de Maas oversteken om inlichtingen in te winnen omtrent de vijandelijke stellingen.

Toen burgemeester van de Mortel uit Tilburg den geallieerden militairen commandant dankte voor de bevrijding, antwoordde deze dat hij allereerst zijn eigen landgenooten moest bedanken, de mannen van de Irene-brigade die dapper hadden gevochten en aan wier hulp Tilburg een spoedige bevrijding te danken had.

Voortgang bij Metz.

Bij Metz heeft het front den vorm van een hoefijzer aangenomen. De beide einden staan Oostelijk van de stad nog 12 km van elkaar. Gisteren is weer een fort veroverd. Het bruggenhoofd over de Moezel ten N. van Metz is opnieuw 6 km. naar het Zuiden uitgebreid. De stad Diedenhofen is daar nu in opgenomen. Het garnizoen gaf zich over. Tot dusver zijn meer dan 5600 gevangenen gemaakt. Ook in de Vogezen worden vorderingen geboekt.

Churchill is te Parijs teruggekeerd, na met De Gaulle een uitgebreide inspectie door de Vogezen te hebben gemaakt.

Aan de Noorsche kust werden van een convooi van 11 Duitsche schepen er 9 tot zinken gebracht.

SLAVENJACHT IN HOLLAND

Uit Nederland wordt gemeld, dat er in het gebied boven de groote rivieren groote drijfjachten op mannen worden gehouden. In Rotterdam sleepten de Duitsche slavenjagers 10.000 mnnnen uit hun huizen en vervoerden hen per Rijnaak en per spoor naar elders. De B B. C. heeft Den Haag en Leiden gewaarschuwd dat ook daar klopjachten moeten worden verwacht.

HET KOOPEN VAN ENGELSCHE MILITAIREN

Staat gelijk aan heling

In Eindhoven heeft voor de eerste maal een militair gerechtshof zitting gehouden om militairen en burgers te berechten, welke zich aan overtreding van de krijgswetten hadden schuldig gemaakt. Verschillende personen werden veroordeeld omdat zij sigaretten, vleesch in blik, thee en suiker van Engelsche militairen hadden gekocht. Dit werd gekwalificeerd als heling.

Radio Londen deelt mede dat Engeland tot nu toe voor den oorlog heeft uitgegeven 24.000 millioen pond Sterling.

Nieuw soort bommen trof de Tirpitz.

De Engelsche bladen publiceeren foto's van de zinkende Tirpitz. Zij melden daarbij hoe

Uit het Gewest

Dinteloord zwaar getroffen

Drie kerken vernield, 44 personen gedood

De bevrijding van Dinteloord heeft ook veel, zoowel persoonlijke als materieele offers gekost. De Duitschers hebben de watertoren, een korenmolen, de toren en pastorie van de R. Kerk opgeblazen. Op Zaterdag 4 Nov. kwam er een hevig Typhoonbombardement en vernielde vele huizen en vielen een 30 slachtoffers te betreuren. Vele inwoners vluchtten de velden in en zochten daar een veilig heenkomen. Nadat nagenoeg alle Duitschers vertrokken waren, trokken Zaterdagavond de Engelschen het dorp binnen. Zondagvoormiddag kwam er opnieuw een bombardement, waar door vele huizen werden vernield en wederom slachtoffers vielen. De Westvoorstraat en de Havenweg brandden geheel uit. Een 80 gezinnen geraakten alles kwijt, waaronder velen die zelfs hun geld niet konden redden. Verloren gingen verder drie kerken, twee korenmolens, het Distributiekantoor, de openbare School, de Watertoren en het Postkantoor, terwijl ook het Gemeentehuis ernstig werd beschadigd. Vijf boerderijen werden door brand verwoest. Ten offer vielen 44 personen, terwijl ongeveer 15 personen zwaar of licht werden gewond. Het opruimingswerk en het bergen van de lijken werd direct energiek aangepakt. De garage van de Gebr. Verhagen is ingericht als noodkerk en hiervan zullen de R.K. en Ned. Herv. gebruik maken.

Gearresteerd werden burgemeester van Campen, (die licht aan het hoofd gewond was) en zijn echtgenoote, alsmede de overige nog aanwezige leden der N.S.B. en vele vrouwen en meisjes, in totaal circa 90 personen. Deze zijn ondergebracht in garage de Vries en moeten, zoolang ze nog niet op transport zijn gesteld, verschillende werkzaamheden verrichten.

Tot waarnemend burgemeester is aangesteld de heer A. Slings.

De ex-burgemeester v. Campen werd aanvankelijk in het ziekenhuis te Bergen op Zoom en daarna in Steenbergen verpleegd doch is thans weer in zijn vroegere woning opgesloten, waar hij door de O.D. wordt bewaakt in afwachting tot zijn verder transport.

Bergen op Zoom e.o.

BEKENDMAKING

Vanaf heden is het Arbeidsbureau, gevestigd Groote Markt 26 te Bergen p Zoom, wederom geopend voor het publiek van 9 tot 12.30 en van 2 tot 3 uur.

De bestaande voorschriften t a v. het aannemen en ontslaan van arbeiders blijven voorloopig nog van kracht. Deze voorschriften bevatten:

1. Iemand, die werkloos is, moet zich direct op het Arbeidsbureau melden.
2. Werkgevers mogen geen arbeidskrachten aannemen zonder vooraf hiervoor vergunning te hebben gevraagd aan het Arbeidsbureau.
3. Een werknemer kan geen ontslag krijgen zonder een vergunning van het Arbeidsbureau en de werkgever kan geen ontslag verleenen eveneens zonder vergunning van het Arbeidsbureau

H.H Werkgevers kunnen evenals vroeger wederom aanvragen om arbeidskrachten indienen bij het Abeidsbureau.

Vrouwelijke arbeidskrachten kunnen zich ook als werkzoekenden aanmelden.

In opdracht van kapitein Houtzager — Gedelegeerde van de Ned. Regeering — moeten alle werkgevers een lijst samenstellen van al het personeel, dat zij in dienst hebben. Deze opgave moet worden samengesteld op lijsten, die door het Arbeidsbureau worden verstrekt en aldaar moeten worden afgehaald.

Deze lijsten moeten zoo spoedig mogelijk, doch uiterlijk vóór 15 November worden ingeleverd op het Arbeidsbureau Kamer 4.

Arbeidsbureau Bergen op Zoom

De wnd. directeur,
L. M M. ROOVERS

De burgemeester van de gemeente Bergen op Zoom maakt bekend, dat de algemeen Gemachtigde voor den Wederopbouw en voor de Bouwnijverheid, gelet op artikel 5 van het Besluit van den Opperbevelheb-

Afbeelding 7: Uit het Brabantsch Nieuwsblad 15 november 1944 *www.delpher.nl*

De Gevolgen

Het Brabantsch Nieuwsblad van 15 november 1944 spreekt van 44 doden en van ongeveer 15 zwaar en licht gewonden. Andere bronnen spreken van 50 tot 55 doden. Het exacte dodental is wellicht moeilijk vast te stellen, omdat de noteringen in het overlijdensregister zeer summier zijn. Op de herdenkingsmonumenten op de Rooms Katholieke Begraafplaats en op de Algemene Begraafplaats staan in totaal 29 namen.

Hielke Gemma de Jong doet op 18 november 1944 aangifte van 17 slachtoffers; op 14 december 1944 van 7 slachtoffers en op 30 december 1944 van 9 slachtoffers. Totaal 33 geïdentificeerde slachtoffers. De overlijdensdatum is 4 november 1944. Bij een enkele is 5 november 1944 opgegeven.

3 Slachtoffers, die ook op het monument op de Algemene Begraafplaats staan, overlijden wat later in dat jaar.

Daarnaast zijn er 10 niet te identificeren slachtoffers. Die mensen zijn dus vermist. Het overlijden moet dan wettelijk vastgesteld worden. Voor 1 persoon gebeurt dat in 1948 en voor 9 anderen in 1951. Totaal 45* doden.

De huidige wetgeving op het gebied van vermissing is als onderstaand, wellicht dat die in 1944 niet veel anders was.

Vermissing en rechtsvermoeden van overlijden

Wanneer er sprake is van vermissing en dit al vijf jaar het geval is, kunnen belanghebbenden (of het Openbaar Ministerie) bij de rechtbank verzoeken om de vermiste op te roepen. Wanneer de omstandigheden van de vermissing de dood van de vermiste waarschijnlijk maken, is deze termijn één jaar. In sommige andere gevallen, waarbij het overlijden tevens als zeker kan worden beschouwd, is er geen wachttijd.

De rechtbank stelt in dat geval een dag en een tijd vast waarop de vermiste zich moet melden. Doet deze dat niet én is er niemand anders die kan verklaren dat hij in leven is, dan kan de rechtbank een nieuwe oproep doen of direct een rechtsvermoeden van overlijden uitspreken. Is dit laatste het geval, dan wordt de vermiste vermoed te zijn overleden en zullen de formaliteiten rond overlijden plaatsvinden.

De griffier van de rechtbank zal een afschrift van de beschikking van de rechtbank aan de ambtenaar van de burgerlijke stand doen toekomen. Deze kan dan een akte van overlijden opmaken. Deze akte is een sluitend bewijs dat er geen sprake meer is van vermissing, maar dat de betreffende persoon is overleden.

Zeker in 1945 overlijden er beduidend meer Dinteloorders in plaatsen buiten Dinteloord dan in de jaren daarvoor en daarna. Zij overlijden in Steenbergen, Bergen op Zoom, Roosendaal en Breda. Mogelijk zitten daar gewonden van de bombardementen tussen die overlijden in ziekenhuizen in die plaatsen.

Een totaal dodental tussen de 50 en 55 mensen is dus aannemelijk. Over mensen die voor de rest van hun leven invalide blijven heb ik geen informatie gevonden. Om nog maar niet te spreken van het psychische leed.

** Gecorrigeerd met -1: Jan Feijtel die op het AB monument staat overlijdt op 22-11-1944 als gevolg van een granaatinslag in de Westerstraat (Dinteloord Oorlogsherinneringen Gerard van Saarloos)*

Het zwaar verwoeste dorp

Onderstaande afbeelding 8 geeft in een oogopslag een overzicht van de verwoestingen die in het hart van het dorp aangericht zijn. Er zijn daarbij 3 hoofdlijnen te onderscheiden:

- de lijn Steenbergse Weg – Westvoorstraat – Havenweg;
- de Oostvoorstraat; (nu Raadhuisplein oostzijde en Oostvoorstraat);
- de Oost Achterstraat. (nu de Oosterstraat)

Afbeelding 8: Ingekleurd detail van het Plan tot Wederopbouw Gemeente Dinteloord 1946
In Rood: Totaal Verwoeste Panden In Blauw: zwaar Beschadigde Panden
In Geel:Percelen waarop het oude Pand niet kan terugkeren
Bron: WBA / Bewerkt Ad van Sprundel

Ik zal die 3 lijnen trachten te beschrijven met daarbij de materiële schade en daar waar mogelijk de menselijke slachtoffers bij plaatsen.

Steenbergse Weg – Westvoorstraat – Havenweg
De primaire doelen voor de bommenwerpers zijn de 3 kerktorens in het hart van het dorp.
Het spoor van vernieling loopt van het huis van de familie Korst aan de Steenbergsche Weg tot aan het huis van de familie Vogelaar, Havenweg B89. Een afstand van ongeveer een kilometer.

Het huis van de Familie Korst aan de Steenbergsche Weg B17 is op 4 november, volgens een getuige, letterlijk in zijn geheel de lucht ingevlogen en uit elkaar gespat. Dat huis ligt op zeker 250 meter ten zuiden van de Gereformeerde Kerk. Dichter bij die kerk worden het gebouw van de P.T.T. en 2 daarnaast gelegen woningen volledig verwoest.

Afbeelding 9: P.T.T. Gebouw Steenbergsche Weg Foto: Beeldbank Dinteloord Piet Pietjouw

Corrie Herselman is op die zaterdagmorgen 4 november gewoon naar haar werk gegaan op het postkantoor. Er zijn die morgen nog meer mensen aan het werk. De postbodes zijn bezig hun post in orde aan het maken. De oude kantoorbeheerder, de heer van Dijk is de nieuwe beheerder, de heer Adriaansen aan het inwerken. Als de mensen tegen 10:00 uur veel lawaai horen, zoeken ze dekking in de kluis onder het gebouw. Als het later even rustig wordt, vertrekken de meeste mensen daar. Corrie rent naar huis, Oostvoorstraat nr. A13. Als ze de hoek bij het Raadhuis omkomt, zie ze dat haar ouderlijk huis en de omgeving totaal verwoest is. Later hoort ze dat het P.T.T.-Gebouw, dat ze zojuist verlaten heeft, bij een volgende bombardement eveneens totaal verwoest wordt.
In dat gebouw zijn de heer van Dijk en de heer Adriaansen en hun gezinnen achtergebleven. Zij hebben bij dat volgende bombardement waarschijnlijk dekking gezocht in de kluis onder het gebouw. Ze komen allen om het leven. Zij konden ondanks de hulp van timmerman Arie van Eck en zijn knechts Wim en Bas van Nes niet worden gered. Het gaat in totaal om 8 slachtoffers.
Uit de overlijdensaktes van de gemeente Dinteloord:
Franciscus Adriaansen, ambtenaar bij de posterijen, zijn vrouw Wilhelmina van den Broeck en hun zonen Marinus en Adrianus. Hun namen staan niet op een gedenkplaat.

Gerardus van Dijk is 66 jaar oud heeft geen beroep (gepensioneerd kantoorbeheerder), zijn vrouw Anna Schoenmakers en hun dochters Johanna en Pietronella. Hun namen staan op de R.K. Gedenkplaat.
Voor de beide vaders wordt op 30 december 1944 de overlijdensakte opgesteld. Voor de 6 overige slachtoffers lukt dat dan niet. Kennelijk zijn zij niet identificeerbaar en worden zij dus als vermist aangemerkt. In mei 1951 maakt de gemeente Dinteloord op aanwijzing van Justitie hun overlijdensakte op met als datum van overlijden 4 november 1944.

Afbeelding 10: Ingekleurd detail van het Plan tot Wederopbouw Gemeente Dinteloord 1946
Gedeelte rond de Gereformeerde Kerk
In Rood: Totaal Verwoeste Panden *In Blauw: zwaar Beschadigde Panden*
In Geel:Percelen waarop het oude Pand niet kan terugkeren
Bron: WBA / Bewerkt Ad van Sprundel

De Gereformeerde Kerk en de achtergelegen kosterswoning van de familie Edelschaap aan het Zuideinde gaan volledig verloren. De naastgelegen Pastorie wordt zwaar beschadigd. De Kerk is door een voltreffer ingestort. Volgens waarnemingen hebben 16 raketten doel getroffen en 16 andere ontploften in de onmiddellijke nabijheid.
Aan het tegenoverliggende begin van de Westvoorstraat gaan zo'n 10 woningen totaal verloren. Daarnaast gaan ook in achterliggende straten als de Oostvoorstraat en Oost Achterstraat nog

diverse panden ten onder. Een van de woningen aan het begin van de Westvoorstraat nr. B36 van de weduwe Vogelaar staat op de lijst: “De lijst van verwoeste boerderijen en schuren in Dinteloord”. Haar perceel loopt door tot de West Achterstraat en grenst aan het Zuideinde. Daar worden ook een paar schuren verwoest. Na de verwoesting aan het begin van de Westvoorstraat, blijven de panden vanaf bakker van Dam, hoewel beschadigd, redelijk overeind tot de Hervormde Kerk.
Als het gezin Prince op 4 november om ongeveer 12 uur 's middags wegvlucht uit de kelder bij van Dam, zien ze de kosterswoning van de familie Edelschaap in brand staan. Verderop zien ze de koepel van de Nederlands Hervormde Kerk in brand staan. Uiteindelijk komt de familie Prince die dag terecht bij de familie Bierings aan de Stoofdijk. Daar brengen ze met vele anderen de nacht door in de kelder. Af en toe wordt er 's nachts een luchtje geschept buiten, ze zien dan de toren van de katholieke kerk in brand staan en aan de Havenweg gaat huis na huis in brand.

Aan het begin van de Westvoorstraat vallen daarnaast ook 2 slachtoffers: Sara van Eck, die winkelierster is en Leendert Ottervanger, landarbeider van beroep. Beiden zijn mogelijk aan het werk op hun werkadres. Hun namen komen niet voor op de lijsten van getroffen eigenaren of bewoners van de verwoeste panden. Hun namen staan op de Gedenkplaat op de Algemene Begraafplaats.
Verderop wordt de Nederlands Hervormde Kerk door 24 raketten getroffen. Tegenover de Kerk in de Westvoorstraat wordt nog een huis totaal verwoest en het Raadhuis zwaar beschadigd.

Daarna tref je de grote verwoesting. De rest van de Westvoorstraat tot aan de Rooms Katholieke Kerk en de Pastorie worden volledig verwoest. Totaal zijn bij de aanval door de Hawker Typhoons 96 raketten afgeschoten op de 3 kerken, waarvan er 32 doel gemist hebben.
Het onder vuur nemen met boordmitrailleurs door die toestellen van de Havenweg is eveneens rampzalig, waarschijnlijk is door dit geweervuur een munitiedepot ontploft. Zowat alle huizen aan de Havenweg zijn totaal verwoest. Dit gedeelte van de Westvoorstraat en het begin van de Havenweg is zo'n beetje het economische hart van het dorp.

In dit gedeelte van de Westvoorstraat worden verwoest: 8 woonhuizen annex winkel, 2 hotels, een café, de pastorie en de R.K. Kerk. Naast de materiële schade is er natuurlijk ook het persoonlijke leed.
Marinus Bogaarts en zijn vrouw Laurina verliezen 2 dochtertjes. Annie van 7 en Corrie die 3 maanden oud is. Het huis van familie Bogaarts op nr. B56 is een van de eerst getroffen huizen.

Dochter Will Bogaarts, die dan 6 jaar oud is, kan zich herinneren dat het gezin aan de keukentafel zit te ontbijten, als om ongeveer 9 uur 's morgens de bommen vallen, vlak voor de winkel. Ze rennen naar achter-buiten naar de 'plets'. Dan missen ze de 2 meisjes. Baby Corrie ligt in haar wiegje in de winkel, die als eerste instort. Er is geen kans haar te redden. Vader Bogaarts doet alles om zijn kinderen onder te brengen op veilige adressen. Annie van 7 wordt pas 14 dagen later onder het puin gevonden. De 2 zusjes worden samen in één kistje begraven.
Later op de avond van 4 november krijgt vader Bogaarts nog te horen dat aan de overkant in de Oostvoorstraat zijn broer, schoonzus en hun dienstbode zijn omgekomen.

Verder op in de straat overleeft de 57 jaar oude muziekleraar Adrianus van Helvert deze bombardementen evenmin. De namen van de zusjes Bogaarts en die van Adrianus van Helvert staan op de R.K. Gedenkplaat.

Tegenover de R. K. Kerk op de hoek van de Stoofdijk en de Havenweg wordt de Openbare School totaal vernield. Op die Havenweg gaan 23 panden verloren, waaronder 7 woonhuizen annex winkel en 2 woonhuizen annex café. Een huis wordt zwaar beschadigd.
Op nr. B68 aan het begin van de Havenweg woont het gezin van de heer Noom, hoofdonderwijzer op de Openbare School. Het gezin schuilt tijdens de bombardementen in het huis van dokter Westerweel, Havenweg B92. Zij krijgen daar ook onderdak tot het moment dat zij een ander onderkomen hebben.

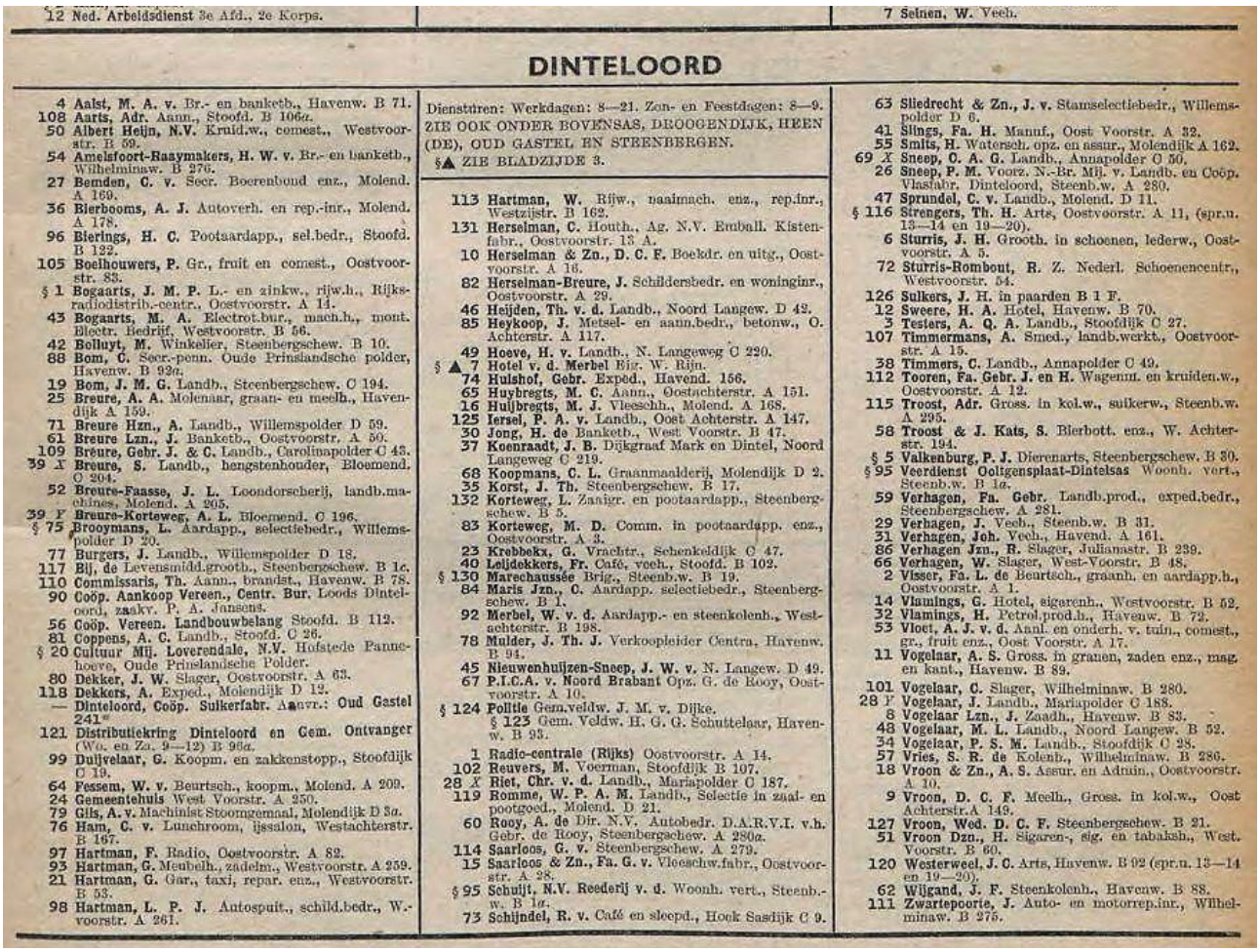
12 Ned. Arbeidsdienst 3e Afd., 2e Korps.

7 Selnen, W. Veeh.

DINTELOORD

4 Aalst, M. A. v. Br.- en banketb., Havenw. B 71.
108 Aarts, Adr. Aann., Stoofd. B 106a.
50 Albert Heijn, N.V. Kruid.w., comest., Westvoorstr. B 59.
54 Amelsfoort-Raaymakers, H. W. v. Br.- en banketb., Wilhelminaw. B 276.
27 Bemden, C. v. Secr. Boerenbond enz., Molend. A 169.
36 Bierbooms, A. J. Autoverh. en rep.-inr., Molend. A 178.
96 Bierings, H. C. Pootaardapp., sel.bedr., Stoofd. B 122.
105 Boelhouwers, P. Gr., fruit en comest., Oostvoorstr. 83.
§ 1 Bogaarts, J. M. P. L.- en zinkw., rijw.h., Rijksradiodistrib.-centr., Oostvoorstr. A 14.
43 Bogaarts, M. A. Electrot.bur., mach.h., mont. Electr. Bedrijf, Westvoorstr. B 56.
42 Bolluyt, M. Winkelier, Steenbergschew. B 10.
88 Bom, C. Secr.-penn. Oude Prinslandsche polder, Havenw. B 92a.
19 Bom, J. M. G. Landb., Steenbergschew. C 194.
25 Breure, A. A. Molenaar, graan- en meelh., Havendijk A 159.
71 Breure Hzn., A. Landb., Willemspolder D 59.
61 Breure Lzn., J. Banketb., Oostvoorstr. A 50.
109 Breure, Gebr. J. & C. Landb., Carolinapolder C 43.
39 X Breure, S. Landb., hengstenhouder, Bloemend. C 204.
52 Breure-Faasse, J. L. Leondorscherij, landb.machines, Molend. A 205.
39 F Breure-Korteweg, A. L. Bloemend. C 196.
§ 75 Brooymans, L. Aardapp., selectiebedr., Willemspolder D 20.
77 Burgers, J. Landb., Willemspolder D 18.
117 Bij, de Levensmidd.grootb., Steenbergschew. B 1c.
110 Commissaris, Th. Aann., brandst., Havenw. B 78.
90 Coöp. Aankoop Vereen., Centr. Bur. Loods Dinteloord, zaakv. P. A. Jansens.
56 Coöp. Vereen. Landbouwbelang Stoofd. B 112.
81 Coppens, A. C. Landb., Stoofd. C 26.
§ 20 Cultuur Mij. Loverendale, N.V. Hofstede Pannehoeve, Oude Prinslandsche Polder.
80 Dekker, J. W. Slager, Oostvoorstr. A 63.
118 Dekkers, A. Exped., Molendijk D 12.
— Dinteloord, Coöp. Suikerfabr. Aanvr.: Oud Gastel 241*
121 Distributiekring Dinteloord en Gem. Ontvanger (Wo. en Za. 9—12) B 96a.
99 Duijvelaar, G. Koopm. en zakkenstopp., Stoofdijk C 19.
64 Fessem, W. v. Beurtsch., koopm., Molend. A 209.
24 Gemeentehuis West Voorstr. A 250.
79 Gils, A. v. Machinist Stoomgemaal, Molendijk D 3a.
76 Ham, C. v. Lunchroom, ijssalon, Westachterstr. B 167.
97 Hartman, F. Radio, Oostvoorstr. A 82.
93 Hartman, G. Meubelh., zadelm., Westvoorstr. A 259.
21 Hartman, G. Gar., taxi, repar. enz., Westvoorstr. B 53.
98 Hartman, L. P. J. Autospuit., schild.bedr., W.-voorstr. A 261.

Diensturen: Werkdagen: 8—21. Zon- en Feestdagen: 8—9.
ZIE OOK ONDER BOVENSAS, DROOGENDIJK, HEEN (DE), OUD GASTEL EN STEENBERGEN.
§▲ ZIE BLADZIJDE 3.

113 Hartman, W. Rijw., naaimach. enz., rep.inr., Westzijstr. B 162.
131 Herselman, C. Houth., Ag. N.V. Emball. Kistenfabr., Oostvoorstr. 13 A.
10 Herselman & Zn., D. C. F. Boekdr. en uitg., Oostvoorstr. A 16.
82 Herselman-Breure, J. Schildersbedr. en woninginr., Oostvoorstr. A 29.
46 Heijden, Th. v. d. Landb., Noord Langew. D 42.
85 Heykoop, J. Metsel- en aann.bedr., betonw., O. Achterstr. A 117.
49 Hoeve, H. v. Landb., N. Langeweg C 220.
§ ▲ 7 Hotel v. d. Merbel Eig. W. Rijn.
74 Huishof, Gebr. Exped., Havend. 156.
65 Huybregts, M. C. Aann., Oostachterstr. A 151.
16 Huijbregts, M. J. Vleeschh., Molend. A 168.
125 Iersel, P. A. v. Landb., Oost Achterstr. A 147.
30 Jong, H. de Banketb., West Voorstr. B 47.
37 Koenraadt, J. B. Dijkgraaf Mark en Dintel, Noord Langeweg C 219.
68 Koopmans, C. L. Graanmaalderij, Molendijk D 2.
35 Korst, J. Th. Steenbergschew. B 17.
132 Korteweg, L. Zaaigr. en pootaardapp., Steenbergschew. B 5.
83 Korteweg, M. D. Comm. in pootaardapp. enz., Oostvoorstr. A 3.
23 Krebbekx, G. Vrachtr., Schenkeldijk C 47.
40 Leijdekkers, Fr. Café, veeh., Stoofd. B 102.
§ 130 Marechaussée Brig., Steenb.w. B 19.
84 Maris Jzn., C. Aardapp. selectiebedr., Steenbergschew. B 1.
92 Merbel, W. v. d. Aardapp.- en steenkolenh., Westachterstr. B 198.
78 Mulder, J. Th. J. Verkoopleider Centra, Havenw. B 94.
45 Nieuwenhuijzen-Sneep, J. W. v. N. Langew. D 49.
67 P.I.C.A. v. Noord Brabant Opz. G. de Rooy, Oostvoorstr. A 10.
§ 124 Politie Gem.veldw. J. M. v. Dijke.
§ 123 Gem. Veldw. H. G. G. Schuttelaar, Havenw. B 95.
1 Radio-centrale (Rijks) Oostvoorstr. A 14.
102 Reuvers, M. Voerman, Stoofdijk B 107.
28 X Riet, Chr. v. d. Landb., Mariapolder C 187.
119 Romme, W. P. A. M. Landb., Selectie in zaai- en pootgoed., Molend. D 21.
60 Rooy, A. de Dir. N.V. Autobedr. D.A.R.V.I. v.h. Gebr. de Rooy, Steenbergschew. A 280a.
114 Saarloos, G. v. Steenbergschew. A 279.
15 Saarloos & Zn., Fa. G. v. Vleeschw.fabr., Oostvoorstr. A 28.
§ 95 Schuijt, N.V. Reederij v. d. Woonh. vert., Steenb.-w. B 1a.
73 Schijndel, R. v. Café en sleepd., Hoek Sasdijk C 9.

63 Sliedrecht & Zn., J. v. Stamselectiebedr., Willemspolder D 6.
41 Slings, Fa. H. Mann., Oost Voorstr. A 32.
55 Smits, H. Watersch. opz. en assur., Molendijk A 162.
69 X Sneep, C. A. G. Landb., Annapolder C 50.
26 Sneep, P. M. Voorz. N.-Br. Mij. v. Landb. en Coöp. Vlasfabr. Dinteloord, Steenb.w. A 280.
47 Sprundel, C. v. Landb., Molend. D 11.
§ 116 Strengers, Th. H. Arts, Oostvoorstr. A 11, (spr.u. 13—14 en 19—20).
6 Sturris, J. H. Grooth. in schoenen, lederw., Oostvoorstr. A 5.
72 Sturris-Rombout, R. Z. Nederl. Schoenencentr., Westvoorstr. 54.
126 Sulkers, J. H. in paarden B 1 F.
12 Sweere, H. A. Hotel, Havenw. B 70.
3 Testers, A. Q. A. Landb., Stoofdijk C 27.
107 Timmermans, A. Smed., landb.werkt., Oostvoorstr. A 15.
38 Timmers, C. Landb., Annapolder C 49.
112 Tooren, Fa. Gebr. J. en H. Wagenm. en kruiden.w., Oostvoorstr. A 12.
115 Troost, Adr. Gross. in kol.w., suikerw., Steenb.w. A 295.
58 Troost & J. Kats, S. Bierbott. enz., W. Achterstr. 194.
§ 5 Valkenburg, P. J. Dierenarts, Steenbergschew. B 30.
§ 95 Veerdienst Ooltgensplaat-Dintelsas Woonh. vert., Steenb.w. B 1a.
59 Verhagen, Fa. Gebr. Landb.prod., exped.bedr., Steenbergschew. A 281.
29 Verhagen, J. Veeh., Steenb.w. B 31.
31 Verhagen, Joh. Veeh., Havend. A 161.
86 Verhagen Jzn., R. Slager, Julianastr. B 239.
66 Verhagen, W. Slager, West-Voorstr. B 48.
2 Visser, Fa. L. de Beurtsch., graanh. en aardapp.h., Oostvoorstr. A 1.
14 Vlamings, G. Hotel, sigarenh., Westvoorstr. B 52.
32 Vlamings, H. Petrol.prod.h., Havenw. B 72.
53 Vloet, A. J. v. d. Aanl. en onderh. v. tuin., comest., gr., fruit enz., Oost Voorstr. A 17.
11 Vogelaar, A. S. Gross. in granen, zaden enz., mag. en kant., Havenw. B 89.
101 Vogelaar, C. Slager, Wilhelminaw. B 280.
28 F Vogelaar, J. Landb., Mariapolder C 188.
8 Vogelaar Lzn., J. Zaadh., Havenw. B 83.
48 Vogelaar, M. L. Landb., Noord Langew. B 52.
34 Vogelaar, P. S. M. Landb., Stoofdijk C 28.
57 Vries, S. R. de Kolenh., Wilhelminaw. B 286.
18 Vroon & Zn., A. S. Assur. en Admin., Oostvoorstr. A 10.
9 Vroon, D. C. F. Meelh., Gross. in kol.w., Oost Achterstr. A 149.
127 Vroon, Wed. D. C. F. Steenbergschew. B 21.
51 Vroon Dzn., H. Sigaren-, sig. en tabaksh., West. Voorstr. B 60.
120 Westerweel, J. C. Arts, Havenw. B 92 (spr.u. 13—14 en 19—20).
62 Wijgand, J. F. Steenkolenh., Havenw. B 88.
111 Zwartepoorte, J. Auto- en motorrep.inr., Wilhelminaw. B 275.

Afbeelding 11: Uit het telefoonboek van 1943

Het laatste huis aan de Havenweg dat volledig verwoest wordt, is het grote pand van graanhandelaar Antonie Vogelaar op nr. B89. De bovenverdieping van het pand was gevorderd door de Duitsers. De verdieping wordt door de Duitse staf tot daags voor de bevrijding van Dinteloord gebruikt.

De gevolgen van de bombardementen zijn rampzalig; 2 gezinnen, in totaal 12 mensen en mogelijk nog enkele Duitse soldaten komen om het leven.*
Bij het gezin Vogelaar – Burgers, vader en moeder en 5 kinderen, zijn ook ingetrokken schoonzus** Elizabeth P. Burgers – Mol en haar 2 kinderen. Haar echtgenoot Kees is op zijn boerderij aan de Oudlandsedijk gebleven. Hun neef Leendert Vogelaar, die aan de Steenbergsche Weg woont, verblijft die zaterdagmorgen ook aan de Havenweg. Daarnaast verblijft er ook dienstbode Johanna Kats

** uit: Dinteloord Oorlogsherinneringen van Gerard van Saarloos blz. 21 en 118*
*** Cornelis (Kees) Burgers is de broer van Elizabeth K. Vogelaar – Burgers. Bron West Brabants Archief*

Nadat het huis op 4 november al in puin geschoten is, worden die puinhopen op 5 november weer gebombardeerd. Noom schrijft daarover in zijn dagboek:
"In de voormiddag kwamen opnieuw vliegtuigen boven het dorp, wij weer naar de kelder. Ik stond in de tuin achter bij de schuur en zag hoe ze weer bommen gooiden op de puinhopen van Vogelaar. Weer een bombardement, dat was toch verschrikkelijk. We waren zo mogelijk nog angstiger dan de vorige dag. Nog een keer kwamen ze over. Een voltreffer net achter het huis van Vogelaar deed dit als een kaartenhuis instorten.
In zijn dagboek spreekt Noom over het feit dat dit 2de bombardement een vergissing was. Dat hebben ze zelfs na enkele dagen voor de radio nog bekend gemaakt. "De vliegtuigen waren reeds op weg en dat kon niet meer veranderd worden."
Piet Prince hoorde later dat bij dit bombardement ook 3 Canadese soldaten zijn omgekomen.
De heer Noom heeft psychisch zeer geleden onder de gebeurtenissen, hij heeft op doktersadvies een slaapkuur ondergaan. Hij heeft zijn school, huis en al zijn persoonlijke bezittingen verloren. Hij kan moeilijk verkroppen dat de Engelsen, waar hij zo vaak met zijn eigen clandestiene radio naar geluisterd had, dit "abuis" hebben veroorzaakt.

Vader Antonie Vogelaar (48 jaar) en zijn kinderen Leendert (22 jaar), Mietje (17 jaar) en Maria (20 jaar) zijn na het bombardement identificeerbaar en worden op 30 december 1944 opgenomen in het overlijdensregister van Dinteloord.
Moeder Elisabeth Vogelaar – Burgers (48 jaar) en de kinderen Marijn (9 jaar) en Meesje (13 jaar) zijn dan niet identificeerbaar en worden om die reden als vermist aangemerkt. Pas in mei 1951 worden zij op aanwijzing van het Ministerie van Justitie in het overlijdensregister van Dinteloord opgenomen met als overlijdensdatum: 4 november 1944.*
Elizabeth P. Burgers – Mol is eveneens niet identificeerbaar. Bij haar gaat de justitiële afhandeling sneller dan bij de 9 andere niet identificeerbare Dinteloorders. Op 9 juni 1948 stelt de gemeente haar overlijdensakte op, met als overlijdensdatum 4 november 1944.*
Van haar kinderen Meeuwis (10 jaar) en Jacoba (2 jaar) kan de overlijdensakte al wel op 30 december 1944 worden opgesteld. Achter de naam van de moeder in hun aktes staat vermeld: "nadere gegevens zijn de aangever onbekend." De opmerking: "nadere gegevens zijn de aangever onbekend." wordt in de aktes geplaatst achter de naam van een ouder, waarvan men formeel niet weet of die nog leeft of niet. Een persoon die volgens de wet vermist is.*
Neef Leendert Vogelaar en dienstbode Johanna Kats komen ook om het leven. Hun overlijdensakte kan worden opgemaakt op respectievelijk 18 november 1944 en 14 december 1944.
Van deze 12 slachtoffers staat niemand op een van de Gedenkplaten.

Voor nabestaande Kees Burgers is de situatie extra moeilijk, omdat zijn vrouw Elizabeth als vermist is aangemerkt. De wet kent alleen dode of levende personen. Een vermiste is levend totdat juridisch haar of zijn dood is bepaald. In de tussentijd zijn er veel juridische belemmeringen.

De ambtswoning van de burgemeester, Jachtlust, lijkt redelijk ongeschonden. Engelse troepen betrekken al vrij snel het pand en vestigen daar hun commandopost.**

Tegenover de Havenweg, aan de andere kant van het havenkanaal aan de Havendijk hebben de Duitsers de molen van de heer Breure opgeblazen. De muren van het gebouw zijn zo stevig dat die niet instorten.

** uit de overlijdensaktes van het West Brabants Archief*
***Dinteloord Oorlogsherinneringen van Gerard van Saarloos blz. 129*

De Oostvoorstraat
In de Oostvoorstraat, nu de oostzijde van het Raadhuisplein, worden 4 woonhuizen en 1 woonhuis annex winkel totaal verwoest. 3 van de 4 woningen zijn onbewoond. Het woonhuis met de winkel in ijzerwaren ligt op de hoek met de Oostzijstraat en is in het bezit van de familie van Aalst.
In dit gedeelte van de Oostvoorstraat vallen geen dodelijke slachtoffers.

Henk Slings herinnert zich dat er een bom valt aan de overkant van de straat op het huis van Free Hartman en Jo de Boef. Het is om een uur of 10 in de morgen. Gelukkig zijn Free en Jo niet thuis. We zijn met de hele buurt in onze zelfgebouwde schuilkelder gekropen. De families Slings, van de Merbel, Spaar de Geus, Arjaan Langebroek, Vrouw van Klooster, de familie Nieuwland en de familie de Geus. Hele gezinnen hebben die dag in de schuilkelder gezeten.
Af en toe gaat er iemand naar buiten om eten te halen, meestal komt die persoon terug met berichten over het feit dat hele delen van Dinteloord gebombardeerd zijn. De mensen brengen de nacht in de schuilkelder door. Het is er klam en vochtig. De andere morgen komen de mensen uit de schuilkelder en gaan op zoek naar andere schuiladressen, vaak buiten het dorp.

Afbeelding 12: Noordelijk gedeelte van de Oostvoorstraat in de jaren 30
Beeldbank Dinteloord Piet Pietjouw

In de Oostzijstraat, een kleine zijstraat van de Oostvoorstraat, komt de 47 jaar oude ongehuwde winkelierster Elisabeth Krijger om het leven. Elisabeth overlijdt op 5 november om 9:30 uur.
Antonie (Toon) Herselman is dodelijk slachtoffer in het zwaar beschadigde pand Oostvoorstraat A16. Toon is 27 jaar oud en typograaf van beroep. Toon drukt samen met zijn vader de Westbrabander. In die tijd was de Westbrabander waarschijnlijk al een huis-aan-huisblad voor Dinteloord en omstreken.
Op bovenstaande foto zijn van rechts af de eerste 5 panden totaal verwoest. Het 1ste pand aan de rechterkant is nr. A15. Dit is het woonhuis en de smederij van hoefsmid Antonius Timmermans.

Voor de huizen is de travaille te zien, waarin paarden geplaatst kunnen worden om hun hoeven te beslaan. De 58 jarige Antonius komt bij het bombardement om het leven.
Bij de buren op nr. A14 komen 3 mensen om het leven. In "Dinteloord Oorlogsherinneringen" van Gerard van Saarloos getuigt Toon Bogaarts van het gebeurde. Bij hen in huis zijn ook 4 vluchtelingen uit Stampersgat. Terwijl de moeder van Toon voor die mensen een pan soep aan het maken is, wordt het huis gebombardeerd. De oma van Toon wordt de kamer in geslingerd, later blijkt dat ze niks mankeert. De 17 jaar oude Toon en zijn 20 jaar oude zus Adrie slagen er in om naar buiten te geraken, net als de 4 vluchtelingen uit Stampersgat. Vader Johannes Bogaarts, moeder Mina Bogaarts – van Hoek en dienstbode Petronella (Pieta) Schillemans zijn om het leven gekomen.
Johannis Bogaarts was koperslager, waterfitter, lood- en zinkwerker en fietsenhandelaar. Hij was ook beheerder van de Rijks Radiodistributie Centrale. Via dat systeem waren Hilversum 1 en 2 en België te beluisteren. Op vrijdagavond draaide hij op verzoek grammofoonplaten voor de radio-distributie.
Volgens de getuigenis volgt het gebeurde praktisch gelijktijdig op de gebeurtenissen in de Westvoorstraat, waar bij de broer van Johannis, Marinus, 2 jonge dochtertjes omkomen.

Afbeelding 13: Familie Bogaarts en Petronella Schillemans

Uit: Dinteloord Oorlogsherinneringen Gerard van Saarloos

Volgens Toon komt bij de buren op nr. A13, bij de familie Herselman, iedereen die in huis is, om het leven: Echtgenoot Cornelis van 60 jaar oud, zijn vrouw de 55 jaar oude Wilhelmina van Eck. Hun dochter Anna, haar verloofde Maarten Littooij uit Klundert en de 88 jaar oude vader van Wilhelmina, Jan van Eck. Dochter Corrie Herselman, die net terugkeert van haar werk op het postkantoor overleeft het bombardement. Zij heeft nu alleen als familie nog haar getrouwde zuster Aletta.
De naastliggende woonhuizen A11, A12* en A13 worden totaal verwoest zonder dat er slachtoffers vallen. Het woonhuis annex Coöperatieve Boerenleenbank op nr. A10 wordt zwaar beschadigd.
10 Dodelijke slachtoffers in dit stukje Oostvoorstraat .

** zie getuigenis Cor Korteweg blz. 27*

De namen van van het echtpaar Boogaarts en de naam van Pieternella Schillemans staan op de R.K. Gedenkplaat. De namen van het gezin Herselman – van Eck, van grootvader Jan van Eck, van Maarten Littooij en van Elisabeth Krijger staan op de Gedenkplaat van de Algemente Begraafplaats. Antonie Herselman en Antonius Timmermans staan niet op een Gedenkplaat.

Als Corrie Herselman de hoek bij het Raadhuis omgaat, als ze terugrent van haar werk op het postkantoor, ziet ze dat haar ouderlijk huis en de directe omgeving totaal verwoest is. Corrie ziet een enorme trechter achter het huis. Later blijkt dat er 3 bommen gevallen zijn, op het achterhuis, in de tuin en op de werkplaats. Als ze over het puin loopt hoort ze hulpgeroep, ze kan niet bepalen wie het is. Er is dan geen sterveling te zien. Dat ziet ze de buren, die ze vertwijfeld om hulp vraagt, maar die zijn op zoek naar hun eigen vader en moeder. Corrie loopt rond in de directe omgeving en spreekt met achterbuurvrouw Kaat de Zwart, Kaat heeft vlak voor het bombardement nog met de vader van Corrie gesproken. Hij heeft tegen Kaat gezegd: "Nou Kaat, ze gaan nu wel erg te keer, ik ga maar naar huis". Kort daarop zijn de bommen gevallen. Kaat en haar gezin hebben thuis onder tafel gezeten en hebben het er goed vanaf gebracht.
Tussen de bombardementen door vraagt Corrie om hulp aan voorbijgangers, niemand helpt haar zoeken. Iedereen is bang en op zoek naar een schuilplaats buiten het centrum van het dorp.
De vliegtuigen zijn 3 keer achter elkaar teruggeweest. Toen de vliegtuigen terugkwamen voor het 2de bombardement, is Corrie samen met Jet Timmermans in een schietput in de groenstrook naast de Kreek gekropen. Er wordt dan nog steeds geschoten met granaten. Ze zien dan ook dat de Westvoorstraat in brand staat, beschoten met fosforgranaten. Het was zo hevig. Het was net de hel.
Na de bombardementen heeft Corrie nog wat verdwaasd rondgelopen, uiteindelijk gaat ze in een hooimijt zitten in de Achterstraat. Daar ontmoet ze Adrie Huijbrechts, die aan het begin van die straat woont. Adrie neemt Corrie mee naar huis, waar ze een paar dagen verblijft, 's nachts in de kelder. 's Avonds van zaterdag op zondag hoort ze van de wijkverpleegster dat iedereen die in het postkantoor was, dood is. Dat is gebeurt tijdens het 2de bombardement als Corrie en Jet in de schietput zitten.
Na de paar dagen in het huis van Adrie Huijbrechts, is Corrie nog een dag of 4 opgevangen door het gezin van Bets Hartman. Daarna is ze naar haar zus Aletta gegaan, die in Roosendaal woont. Door de vele blindgangers in het puin kan het gezin Herselman pas een week later begraven worden. Dat gebeurt op zaterdag 11 november.

De Oost Achterstraat (Oosterstraat)
Vanaf het zuiden af bekeken treft de verwoesting een aantal zeer kleine huisjes die respectievelijk in eigendom zijn van de weduwe P. Vriens en mevrouw A. H. de Linge. Het aantal is moeilijk te bepalen. Genoemd worden 3 pandjes van de weduwe Vriens, de nrs. A95 – A97 waarvan er 2 onbewoond zijn. En van een rijtje van 7 van mevrouw de Linge wordt van 2 gezegd dat ze bewoond zijn en van de andere is geen vermelding.
Dan worden nog een paar woonhuizen en een pakhuis verwoest.
Op de nrs. A130 en A142 worden 2 boerderijen verwoest. Beide bedrijven staan op: "De lijst van verwoeste boerderijen en schuren in Dinteloord".
Op A130 woont de familie van 't Hof. De 68 jaar oude Jacob van 't Hof komt bij de verwoesting om het leven. Zijn naam staat niet op een Gedenkplaat. De andere boerderij op nr. A142 is van de familie Korteweg. Voor het overige worden er in deze straat nog 3 woonhuizen en 1 schuur verwoest.

Nicolaas Kats komt ook in deze straat om het leven; niet bekend is waar. Zijn naam staat op de Gedenkplaat van de Algemene Begraafplaats.

Cor Korteweg vertelt dat haar vader na het eerste bombardement met haar oom Maarten 8 mensen onder het puin van de Oostvoorstraat (o.a. nr. A12) hebben uitgehaald. Het betreft onder andere de familie van Tooren. Ze hebben toen ook nog gepraat met mensen van de familie Herselman. Bij een volgende golf bombardementen, stort dat pand echter in, zodat die niet meer te redden zijn. Toen haar vader terug thuiskwam, besluiten ze weg te vluchten. Dat is een probleem, er zijn ongeveer 20 mensen in hun huis., waaronder gewonden die net onder het puin in de Oostvoorstraat zijn uitgehaald. Uiteindelijk lukt het om, met behulp van allerhande provisorische hulpmiddelen om weg te komen via het katholieke kerkhof naar de Molendijk en de Bloemendijk.

Naast de boven beschreven slachtoffers met hun locatie zijn nog verspreid over het dorp meerdere slachtoffers gevallen:
Mijn achterneef, de 15 jarige Josephus (Jos) Schillemans, overlijdt op 4 november 1944. Zijn naam staat op het op het monument op de Rooms Katholieke Begraafplaats.
De ouders van Joseph sterven kort na hem. Moeder Geertruida van Oorschot op 7 december 1944 en zijn vader Marinus op 18 februari 1945. Omdat de gegevens in het overlijdensregister zeer summier zijn en zij ook geen vermelding hebben op het monument op de Rooms Katholieke Begraafplaats, is moeilijk te bepalen of zij overleden zijn aan de gevolgen van het bombardement.
N.B. Niet alle getroffenen staan op een van die monumenten.
Het gezin Schillemans woont aan de Molendijk nr. A217. Jos is in het dorp verongelukt.

Afbeelding 14: Monument Algemene Begraafplaats

<u>Groenekruisstraat</u>
Marinus L. Huibregts, Marinus is 68 jaar oud en zonder beroep. Zijn naam staat op het monument op de Rooms Katholieke Begraafplaats.

Julianastraat
Christiaan Mangelaars, Christiaan is 57 jaar oud en metselaarsknecht van beroep. Christiaan overlijdt op 4 november 1944 om 23:00 uur. Hij is weduwnaar. zijn naam staat op het monument op de Rooms Katholieke Begraafplaats.
Molendijk
Jan de Nijs, Jan is 60 jaar oud en landbouwer van beroep. Jan overlijdt op 12 november 1944 om 18:00 uur. te Bergen op Zoom. Zijn naam staat op het monument op de Algemene Begraafplaats. De overlijdensakte in Dinteloord is van 29 november 1944.
Westzijstraat
Willem P. Pietjouw, Willem is 74 jaar oud en landarbeider van beroep. Willem overlijdt op 4 november 1944 om 10:15 uur. Willem is weduwnaar. Zijn naam staat op het monument op de Algemene Begraafplaats.
Motorschip de "7 Gebroeders"
Adriaan Kwist, Adriaan is 34 jaar oud en schipper van beroep. Adriaan is weduwnaar. Hij overlijdt op 4 november 1944 om 11:00 uur. Zijn naam staat op het monument op de Algemene Begraafplaats.
West Achterstraat (Westerstraat)
Nicolaas Hulshof, Nicolaas (Klaas) werd op **25 augustus 1944** door een granaat getroffen.
Slachtoffers na 4 en 5 november 1944
Ook dan is in de oorlog niet voorbij in West-Brabant. Overvliegende V1's, waarvan er ook een aantal naar beneden komen, Duitse prikacties en granaatbeschietingen vanaf Overflakkee.
Door granaatinslagen komen nog enkele mensen om het leven.
Leonardus C. Huijbregts, Leonardus wordt op 16 november 1944 in de Westzijstraat door een granaat getroffen.
Jan Feijtel, Jan wordt op 22 november 1944 in Westachterstraat (Westerstraat) door een granaat getroffen. Hij overlijdt in Bergen op Zoom. Zijn naam staat op het monument op de Algemene Begraafplaats.
In:"Dinteloord Oorlogsherinneringen" vermeldt Gerard van Saarloos, dat **Marius M. Verkammen,** in de Westvoorstraat is overleden op 16 november 1944, Marius is een evacué uit Bruinisse.
Ook de vermelding dat **Pietertje G. van IJsseldijk** overlijdt op 15 december 1944. Pietertje overlijdt in Bergen op Zoom. Het is goed mogelijk dat zij een van de gewonden was en in het ziekenhuis overlijdt.
Op het monument op de Algemene Begraafplaats staat de naam van de 7 jaar oude **Adriaan L. Oerlemans,** (Afbeelding 14) Hij overlijdt op 1 december om 15:30 uur in Dinteloord.
Van Adriaan ben ik geen verdere gegevens tegengekomen.

De wederopbouw

Het Militair Gezag is al tijdens de oorlogsjaren door de Nederlands Regering in Engeland ingesteld als organisatie om in feite het dagelijks bestuur van het land uit te oefenen in de periode tussen de geallieerde bevrijding en het moment dat de regering zelf weer het land zou kunnen besturen. Om wanorde te voorkomen is het zaak dat dit gezag zo snel als mogelijk kan optreden nadat een dorp of stad bevrijdt is. In het geval van Dinteloord wordt de N.S.B burgemeester onmiddellijk gearresteerd en na behandeling in het ziekenhuis onder huisarrest geplaatst. De heer A. Slings wordt tot waarnemend burgemeester benoemd. In totaal worden in Dinteloord ongeveer 90 N.S.B.-ers en andere Duits vriendelijke personen gearresteerd. Deze mensen worden ondergebracht in Garage Vriens en zij moeten, voor zij op transport worden gesteld, werkzaamheden verrichten.

Afbeelding 15: Begrafenis slachtoffers op de R.K. Begraafplaats 1944
Beeldbank Dinteloord Piet Pietjouw

Een van de eerste taken van het gezag zal zijn geweest om de slachtoffers van de bombardementen te bergen en om de enorme schade op te ruimen. Het ambtelijk apparaat en de politie zullen gezuiverd moeten worden van N.S.B.-ers. Wat waarschijnlijk leidt tot een verzwakking van die organisaties. Mensen moeten aangesteld worden om de orde te bewaken en bewakingstaken uit te voeren.

Zeker in de eerste chaotische maanden na de bevrijding zullen de mensen van Dinteloord op zichzelf aangewezen zijn. Zo'n 80 gezinnen zijn alles kwijtgeraakt. Mensen vinden onderdak bij buurtgenoten of familie. De garage van de Gebroeders Verhagen wordt ingericht als noodkerk. Hiervan zullen de R.K. Kerk en de N.H. Kerk gebruik maken.

De heer Noom en zijn gezin vinden onderdak bij dokter Westerweel aan de Havenweg nr. B92, het adres waar ze tijdens de bombardementen naartoe gevlucht zijn. Het gezin blijft bij de dokter wonen tot ze weer de beschikking krijgen over een eigen huis. Dit huis wordt ingericht door de Hulp Actie Rode Kruis (H.A.R.K.) en door bevriende dorpsgenoten. De H.A.R.K. Is begin 1945 ingesteld

om de hulp in de bevrijde gebieden te coördineren.
Toon Bogaarts gaat bij zijn ome Marinus en Tante Laurina wonen uit de Westvoorstraat, Zijn neef Anton schrijft op zijn website: "ik heb er een oudere broer bij."
Toon blijft tot zijn trouwen bij zijn oom en tante wonen. De zus van Toon; Adrie is na de bombardementen naar Nijmegen verhuisd.

Eind 1944 is van 36 slachtoffers de overlijdensakte opgesteld. 10 mensen worden als vermist beschouwd. Hun dood moet door justitie gewettigd worden. Voor een vermiste gebeurt dat in 1948, voor de 9 anderen in 1951. Daarnaast zullen na de bombardementen nog mensen aan hun verwondingen zijn overleden, die tot een hoger dodental leiden.

De oorlog is nog niet voorbij tot mei 1945 wordt West-Brabant nog onveilig gemaakt door overvliegende V1's richting Antwerpen. Velen halen het doel niet en storten neer, ook in de omgeving van Dinteloord. Daarnaast is er nog sprake van Duitse prikacties onder andere gericht op Dintelsas. Het blijft onrustig. Het opruimen van de schade zal zich in die periode gericht hebben op de openbare ruimte.

In de 2de helft van 1945 beginnen de voorbereidingen voor de Wederopbouw. In 1946 wordt begonnen met het herstel van het zwaarbeschadigde Raadhuis, een herstel dat duurt tot 1949.
De Nederlands Hervormde Kerk wordt in 1948 aangepakt. Voor de Gereformeerde Kerk en de Rooms Katholieke Kerk, duurt het gezien de grote verwoestingen een paar jaar langer voordat er een nieuw kerkgebouw staat: 1951.
Voor wat betreft de particuliere eigenaren gaat het gemeentebestuur van Dinteloord al vrij snel in overleg met het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw. Allereerst wordt er gecorrespondeerd over het onteigenen van het puin en de nog aanwezige restanten van opstallen. Het onteigenen van percelen wordt apart afgehandeld. Er worden schaderapporten opgesteld. In de dossiers is te lezen hoe een en ander verloopt. De correspondentie tussen bestuur en eigenaren laat zien dat dat niet altijd soepel gaat. Uiteindelijk kan de onteigening plaats vinden.
Een van uitgangspunten bij de plannen is dat waar mogelijk de percelen terugverkocht worden aan de oorspronkelijke eigenaren. Dat is niet altijd mogelijk. Bij het plan voor de Wederopbouw (Afbeelding 8) wordt op sommige plaatsen de herbouw niet toegestaan op oorspronkelijke percelen. Er worden bijvoorbeeld op betreffende locatie minder percelen gemaakt of men heeft op die plaats een andere bestemming voorzien. Zo worden een paar boerderijen in het dorp niet herbouwd. Een paar rijtjes hele kleine woningen in de Oost Achterstraat worden eveneens niet herbouwd. Dit soort kleine woningen zullen niet meer voorzien zijn in deze tijd.
Aan de hoofdstructuur van het dorp verandert zo goed als niets. Het blijft alle kenmerken van een Voorstraat-dorp houden.
Voor 25 augustus 1946 moet betrokkene kenbaar maken wat zijn bedoelingen zijn. Welke plannen hij al heeft. Of hij op zijn oorspronkelijke perceel wil bouwen of de voorkeur heeft voor andere percelen. Bij toekenning van het gevraagde is er een herbouwplicht.
Voor vergoedingen voor de herbouw kan gebruik gemaakt worden van: Financiële Zaken Bureau Oorlogsschade.
Een aantal kenmerkende gebouwen komen niet terug in het dorp, zoals de molen en de watertoren aan de Molendijk, de molen van de heer Breure aan de Havendijk / Galgendijk.
Ook het gebouw van de P.T.T. aan de Steenbergsche Weg wordt niet herbouwd.

Ondertussen zitten de bewoners ook niet stil. Marinus Bogaarts is al vrij snel begonnen met het bouwen van een noodhuis. Zoon Anton meldt dat ze jaren in dat huis gewoond hebben. Meerdere mensen zullen dat eveneens gedaan hebben.
Er worden noodwinkels gebouwd in de West Voorstraat langs de Kreek (afbeelding 16).

Afbeelding 16: Beeldbank Dinteloord Piet Pietjouw

Voor velen zal het wonen in de noodhuizen en het hebben van de noodwinkels tot ongeveer 1951 geduurd hebben. Op foto's van Anton Bogaarts zie je in 1951 nog lege plekken aan de overkant in de Oostvoorstraat.
Na die periode van overleven en wederopbouw kan voor de mensen van Dinteloord het gewone leven weer doorgaan. Wel met zich meedragende het grote verlies aan mensenlevens en bezittingen. De mensen hebben een enorme veerkracht en werklust laten zien.

Verantwoording

Als familieonderzoeker verzamel ik naast de vaste gegevens, als geboortedatum, trouwdatum en overlijdensdatum ook andere belangwekkende informatie over betreffende persoon.
Als kind is ons al door onze ouders verteld, dat de zus van onze moeder, tante Piet omgekomen is door een Engels bombardement aan het einde van de oorlog.
Van tante Piet heb ik in de loop van de jaren ook al wat zaken verzameld. Natuurlijk eerst de belangrijke data en vervolgens zoeken naar meer gegevens.
Zoeken in de kranten naar gegevens van de bombardementen op Dinteloord. Er is in die 75 jaar na de oorlog bijzonder weinig over geschreven. Over de slachtoffers bijna niets.
Ik heb de overlijdensgegevens van de slachtoffers verzameld uit de aktes. Het dorp bezocht op zoek naar herinneringen, foto's gemaakt van de 2 herinneringsmonumenten op beide begraafplaatsen.
Frans van Eekelen wees me op het dagboek van de heer Breure. Bij het Nederlands Instituut voor Oorlogs Documentatie (NIOD) in Amsterdam heb ik dit handgeschreven document doorgenomen en aantekeningen gemaakt.
Ik heb een paar dagen doorgebracht in het West Brabants Archief en stukken doorgenomen van het Gemeentebestuur van Dinteloord. Vooral op zoek naar adresgegevens en stukken over de wederopbouw. Een archiefmedewerkster wees op het artikel van Robert Catsburg in de Waterschans over de dramatische bevrijding van Dinteloord.
Ik heb contact opgenomen met Robert om van gedachten te wisselen en om toestemming te vragen om uit zijn artikel te citeren. Die toestemming kreeg ik.
Omdat het accent in mijn verhaal ligt op de slachtoffers wees Robert me op de uitgave: “Dinteloord Oorlogsherinneringen” van Gerard van Saarloos.
Na telefonisch contact kon ik bij Gerard dit boekwerk ophalen. Ook hij verleende me toestemming om delen hiervan te gebruiken.
Op 7 februari 2019 heb ik gesproken met Piet Prince (92) over zijn herinneringen aan de oorlogsjaren en de bombardementen op Dinteloord. Deze herinneringen en hetgeen van hem al opgenomen is in: “Dinteloord Oorlogsherinneringen” van Gerard van Saarloos heb ik opgeschreven in een apart document.
Van de familie Prince kreeg ik te leen: het Jaarboek 2011 van de Cultuurhistorische Vereniging “Nyen Aenwas van Nassau” Dinteloord en Prinsenland. In dit jaarboek zijn getuigenissen opgenomen van Dinteloorders die niet opgenomen zijn in: “Dinteloord Oorlogsherinneringen” van Gerard van Saarloos.

Ik heb dit alles samengebracht in voorliggend stuk. Het zal zeker niet volledig zijn. Ik sta natuurlijk open voor waardevolle aanvullingen.

Ad van Sprundel

Foto: Beeldbank Dinteloord Piet Pietjouw

DE WESTVOORSTRAAT

Foto: J. Verhagen

Foto: Beeldbank Dinteloord Piet Pietjouw

ROOMS KATHOLIEKE KERK EN PASTORIE

Foto: Beeldbank Dinteloord Piet Pietjouw

Foto: Beeldbank Dinteloord Piet Pietjouw

DE HAVENWEG

Foto: Beeldbank Dinteloord Piet Pietjouw

DE OOSTVOORSTRAAT

Foto: Beeldbank Dinteloord Piet Pietjouw